

4. CELE I KIERUNKI OCHRONY ŚRODOWISKA NA LATA 2006 - 2009 Z UWZGLĘDNIENIEM PERSPEKTYWY NA LATA 2010 – 2013

Podstawowym założeniem Programu jest doprowadzenie stanu środowiska w gminie Lipusz do poziomu wymaganego przez Unię Europejską. W dziedzinie prawa ochrony środowiska spełnienie tego warunku jest bez wątpienia najtrudniejsze. Prawo Unii w tej dziedzinie liczy około 300 aktów prawnych obejmujących dyrektywy, rozporządzenia, decyzje i zalecenia. Po pierwsze należy wprowadzić szereg zmian w polityce ekologicznej, które polegać powinny na obniżeniu zużycia energii i materiałów, które po przejściu cyklu pozyskiwania produkcji i konsumpcji w przeważającej części powracają do środowiska w postaci zdegradowanej, stanowiącej źródło obciążeń środowiska i jego zasobów.

Podstawowe prawa ekologiczne Unii Europejskiej to:

- zasada „zanieczyszczający płaci”,
- zasada likwidacji zanieczyszczeń u źródła,
- zasada zapobiegania zanieczyszczeniom,
- zasada uwzględniania problematyki środowiska w innych dziedzinach.

Obszar „Środowisko ”okazał się jednym z najtrudniejszych w całym procesie negocjacyjnym, zarówno pod względem zakresu dostosowania ustawodawstwa polskiego do dorobku prawnego UE jak i możliwości wdrażania norm ustanowionych w dyrektywach i innych aktach prawnych.

Należy podkreślić, że na tle pozostałych krajów kandydujących Polska uzyskała najkorzystniejsze warunki. Przedstawiciele Unii Europejskiej podkreślali jednak, że ustępstwa wobec Polski w tym obszarze wynikają z potencjału gospodarczego i ludnościowego kraju, a także ze związanej z tym skali inwestycji w dziedzinie ochrony środowiska. Liczne okresy przejściowe pomogą w lepszym rozłożeniu w czasie niezbędnych inwestycji, wdrażających podjęte zobowiązania.

W tym kontekście istotne są wynegocjowane przez Polskę okresy przejściowe we wdrażaniu dyrektyw Unii Europejskiej.

w zakresie jakości wód:

- w odniesieniu dyrektywy **91/271/WE** z 21 maja 1991 r. dotyczącej oczyszczania ścieków komunalnych do artykułów 3,4,5,7,13 ustanowiono:
–**10-letni** okres przejściowy, który trwać będzie do 31 grudnia 2015 r. dla zrzutów ścieków z aglomeracji o zrównoważonej liczbie mieszkańców (RLM) od 10000 do 15000 oraz dla zrzutów ścieków z aglomeracji o RLM od 2000 do 10000,

- 13-letni** okres przejściowy, który trwać będzie do 31 grudnia 2015 r. dla zrzutów ścieków z aglomeracji o RLM powyżej 15000,
- 8-letni** okres przejściowy, który trwać będzie do 31 grudnia 2010 r. dla zrzutów ścieków z aglomeracji o RLM powyżej 100000.
- w odniesieniu do dyrektywy **76/464/EWG** z 4 maja 1976 r. dotyczącej zanieczyszczenia spowodowanego przez niektóre substancje odprowadzone do środowiska wodnego Wspólnoty oraz dyrektyw „córek” dotyczących poszczególnych substancji niebezpiecznych ustanowiono:
 - 5 letni** – okres przejściowy do 31 grudnia 2007 r.

w zakresie gospodarki odpadami:

- w odniesieniu do dyrektywy **94/62/WE** z dnia 20 grudnia 1994 r. dotyczącej opakowań i odpadów opakowaniowych ustanowiono:
 - **5 letni** okres przejściowy do 31 grudnia 2007 r., w drodze odstępstwa od artykułu 6 ustęp 1 litery a i b Polska osiągnie cele odzysku i recyklingu w stosunku do następujących opakowań, zgodnie z następującymi celami pośrednimi:
 - recykling tworzyw sztucznych: 10% w stosunku do wagi do dnia przystąpienia oraz 14% dla roku 2004 oraz 15% dla roku 2005,
 - recykling metali: 11% w stosunku do wagi do dnia przystąpienia, 14% dla roku 2004 oraz 15% dla roku 2005,
 - całkowity poziom odzysku: 32% w stosunku do wagi do dnia przystąpienia, 32% dla roku 2004, 37% dla roku 2005 oraz 43% dla roku 2006.
- w odniesieniu do dyrektywy **99/31/WE** z dnia 26 kwietnia 1999 r. dotyczącej składowisk odpadów ustanowiono:
 - 3 letni** okres przejściowy do 1 lipca 2012 r. na modernizację istniejących lub budowę nowych składowisk odpadów.
- w odniesieniu do rozporządzenia **259/93/EWG** z dnia 1 lutego 1993 r. w sprawie nadzoru i kontroli przesyłania odpadów w obrębie, do Wspólnoty Europejskiej oraz poza jej obszar, ustanowiono:
 - 5 letni** okres przejściowy do 31 grudnia 2007 r. dla niektórych grup odpadów przeznaczonych do odzysku z tzw. "zielonej listy" i dla wybranych odpadów przeznaczonych do odzysku z tzw. "żółtej listy" z możliwością przedłużenia do 2012r. po uprzednim uzasadnieniu w odniesieniu do odpadów tworzyw sztucznych („zielona lista”) oraz grupy odpadów z „listy żółtej”.

w zakresie jakości powietrza:

- w odniesieniu do dyrektywy **99/32/WE** z dnia 26 kwietnia 1999 r. dotyczącej redukcji zawartości siarki w paliwach płynnych ustanowiono:
 - **4 letni** okres przejściowy do 31 grudnia 2006 r.

- w odniesieniu do dyrektywy **94/63/WE** z dnia 20 grudnia 1994 r. dotyczącej kontrolowania emisji lotnych związków organicznych powstałych wskutek magazynowania benzyny i jej dystrybucji z terminali do stacji obsługi ustanowiono:
 - 3 letni** okres przejściowy do 31 grudnia 2005 r. dotyczący istniejących instalacji do magazynowania benzyn, niezależnie od przepustowości rocznej bazy magazynowej, instalacji do załadunku i rozładunku cystem na istniejących terminalach oraz instalacji do załadunku zbiorników istniejących stacji paliw,
 - 2 letni** okres przejściowy do 31 grudnia 2004 r. na wymagania dotyczące instalacji do rozładunku i załadunku cystem na istniejących terminalach o rocznej przepustowości powyżej 150 tys. ton benzyn.

w zakresie bezpieczeństwa jądrowego i ochrony przed promieniowaniem jonizującym:

- w odniesieniu do dyrektywy **97/43/EURATOM** z dnia 30 czerwca 1997 r. dotyczącej ochrony przed promieniowaniem jonizującym pochodzącym ze źródeł medycznych ustanowiono:
 - 5 letni** okres przejściowy do 31 grudnia 2007 r.

W zakresie ochrony przed zanieczyszczeniami przemysłowymi:

- w odniesieniu do dyrektywy **2001/80/WE** z dnia 23 października 2001 r. dotyczącej ograniczenia emisji niektórych zanieczyszczeń do powietrza z dużych obiektów energetycznych spalania paliw ustanowiono:
 - 8 letni** okres przejściowy od 1 stycznia 2008 r. do 31 grudnia 2015 r. na emisję dwutlenku siarki,
 - 10 letni** okres przejściowy od 1 stycznia 2008 r. do 31 grudnia 2015 r. na emisję pyłów,
 - 2 letni** okres przejściowy od 1 stycznia 2016 r. do 31 grudnia 2017 r. na emisję tlenków azotu, dla wszystkich polskich elektrowni i elektrociepłowni, które znalazły się na liście załączonej do polskiego stanowiska negocjacyjnego.

4.1. Poprawa jakości środowiska i bezpieczeństwa ekologicznego

Zadania z zakresu poprawy jakości stanu środowiska należą do najistotniejszych, najbardziej kosztownych zadań w Unii Europejskiej i w chwili obecnej są dla wielu gmin zadaniami priorytetowymi.

4.1.1. Gospodarka wodno – ściekowa

Obecnie w gminie Lipusz zwodociagowane są 3 miejscowości: Tuszkowy (1,5 km sieci wodociągowej), Lipuska Huta (0,7 km) i Gostomko (0,5 km). Na terenie gminy Lipusz znajduje się ok. 3 km sieci wodociągowej. Stopień zwodociagowania wynosi ok. 23 % i jest to jeden z najniższych wskaźników w województwie pomorskim. Docelowo planuje się zwodociagowanie gminy w 90 %.

Na terenie gminy Lipusz brak jest w pełni rozwiniętego systemu kanalizacji sanitarnej obejmującej całą gminę. Gospodarka ściekowa jest całkowicie nieuporządkowana, co bardzo negatywnie wpływa na znajdujące się tutaj cenne środowisko naturalne, walory przyrodnicze i bioróżnorodność. W gminie Lipusz poziom wyposażenia w infrastrukturę techniczną w zakresie gospodarki ściekowej jest bardzo niski. Gmina Lipusz, jako jedyna w powiecie kościerskim, nie posiada oczyszczalni ścieków o przepustowości pozwalającej na obsługę całej gminy. Stopień skanalizowania gminy jest najniższy w powiecie kościerskim i wynosi 0,01 %. Tylko we wsi Lipusz istnieje mały fragment zbiorczej sieci kanalizacyjnej, której całkowita długość wynosi 0,5 km. Głównym źródłem zagrożenia czystości środowiska jest wieś Lipusz. Taki stan wpływa negatywnie na środowisko, ponieważ ścieki przedostają się przez nieszczelne zbiorniki (tylko z nazwy bezodpływowe) do gruntu oraz wód. Często bywa tak, że są wywożone na „dzikie wylewiska”.

W przypadku wdrażania wymagań dyrektywy azotanowej powstaje konieczność budowy przez rolników szczelnych zbiorników na gnojowice. Zgodnie bowiem z wymaganiami *ustawy o nawozach i nawożeniu* zbiorniki takie (pozwalające na magazynowanie odchodów przez okres co najmniej czterech miesięcy) do 2008 roku powinny wybudować wszystkie gospodarstwa rolne posiadające zwierzęta. Dla realizacji powyższego celu konieczne będzie stworzenie programów pomocy dla rolników, którzy będą chcieli realizować takie działania. Jako priorytetowe powinny być traktowane inwestycje w gospodarstwach posiadających duże ilości zwierząt i na terenach tych gmin, które zostaną wyznaczone przez Regionalne Zarządy Gospodarki Wodnej jako obszary wrażliwe.

Realizacja planu gospodarki ściekowej:

W celu uporządkowania gospodarki ściekowej gmina Lipusz podjęła się w 2004 roku realizacji kompleksowego programu uporządkowania gospodarki ściekowej w gminie, w oparciu o „Koncepcję Programowo-Przestrzenną budowy oczyszczalni ścieków i kanalizacji sanitarnej dla gmin: Kościerzyna, Dziemiany, Lipusz, Czarna Woda, Stara Kiszewa i Karsin”, obejmującą realizację systemu kanalizacyjnego jednostek osadniczych (kolektory przesyłowe i sieci kanalizacji sanitarnej) oraz budowę centralnej, dla gminy, oczyszczalni ścieków w miejscowości Lipusz.

- Opis planowanego projektu

Realizację programu porządkowania gospodarki ściekowej gminy Lipusz, ze względu na skalę potrzeb i ograniczone możliwości finansowe, podzielono na etapy. W pierwszym etapie przewiduje się budowę systemu kanalizacyjnego dla przeważającej części miejscowości Lipusz (jako największej wsi gminy) oraz budowę oczyszczalni

I ETAP

Oczyszczalnia ścieków w Lipuszu posiadać będzie przepustowość $Q_{\text{śrd}} = 300 \text{ m}^3/\text{d}$ (przepustowość maksymalna $Q_{\text{śrdmax}} = 400 \text{ m}^3/\text{d}$), z możliwością rozbudowy do $Q_{\text{śrd}} = 577 \text{ m}^3/\text{d}$. Na oczyszczalnię będzie trafiało około 88 m^3 ścieków dowożonych. Planuje się wykonanie I etapu oczyszczalni ścieków do czerwca 2006 roku.

Dla projektowanej oczyszczalni ścieków przyjmuje się następujące parametry:

- ilość obsługiwanych mieszkańców stałych - 2 500
- Ilość obsługiwanych mieszkańców sezonowych - 500

Odpowiadać będzie to odpowiednio 3000 RLM w sezonie i 2500 RLM poza sezonem. Do oczyszczalni ścieków w I etapie doprowadzane będą jedynie ścieki bytowo – gospodarcze.

W ramach realizacji projektu przewidziana jest budowa kanalizacji sanitarnej, obejmującej swym zasięgiem zasadniczą część miejscowości Lipusz.

- kolektory grawitacyjne PVC $\varnothing 200$ - 5.079,00 [m];
- kolektory tłoczne PE $\varnothing 110, 90, 63 \text{ mm}$ - 592,00 [m];
- przepompownie ścieków - 4 szt.

Na wyżej wymienione zadania Gmina Lipusz posiada prawomocne decyzje: Nr AiB – 7351/157/4/2005 z dnia 02.06.2005 r. (pozwolenie na budowę OŚ) i Nr AiB – 7351/298/3/2005 z dnia 21.07.2005 r. (pozwolenie na budowę sieci kanalizacyjnej) wydane przez Starostę Kościerskiego.

II ETAP

Termin rozpoczęcia realizacji budowy II etapu oczyszczalni ścieków o przepustowości $Q_{\text{śrd}} = 277 \text{ m}^3/\text{d}$ – 2009 rok.

Razem: $Q_{\text{śrd}} = 300 + 277 = 577 \text{ m}^3/\text{d}$

Kanalizacja sanitarna przewidziana do realizacji na obszarze zlewni (II etap):

Wykonanie II etapu kanalizacji sanitarnej w miejscowości Lipusz oraz w pozostałych miejscowościach gminy do 2013 roku.

- kolektory grawitacyjne PVC Ø 200 mm

Lipusz	- 6 642 [m]
Papiernia	- 560 [m]
Lipuska Huta	- 800 [m]
Bałachy	- 450 [m]
Razem	- 8 452 [m]

- długość kolektorów tłocznych Ø 80

Lipusz	- 1 158 [m]
Papiernia	- 320 [m]
Lipuska Huta, Bałachy	- 470 [m]
Razem	- 1 948 [m]

- długość kolektora przesyłowego Ø 100 - 1 492 [m]
- przepompownie ścieków - 11 szt.

Po zrealizowaniu II etapu oczyszczalni ścieków ścieki z miejscowości: Lipusz, Papiernia, Lipuska Huta oraz Bałachy będą dosyłane kanalizacją sanitarną. Pozostałe ścieki z pozostałego terenu będą dowożone.

Na wyżej wymienione zadanie Gmina Lipusz sporządziła dokumentację techniczną i równocześnie złożyła wniosek w lutym 2006 r. do Starostwa Powiatowego w Kościerzynie o wydanie pozwolenia na budowę.

Realizacja planu w zakresie zaopatrzenia w wodę:

Na terenie gminy Lipusz przewiduje się poprawę zaopatrzenia w wodę mieszkańców poprzez budowę sieci wodociągowej w miejscowościach Lipusz, Papiernia oraz Bałachy. Jednocześnie przewiduje się budowę stacji uzdatniania wody w miejscowości Lipusz w celu dostosowania jakości wody przeznaczonej do spożycia dla potrzeb zaprojektowanego wodociągu – zgodnie z Rozporządzeniem Ministra Zdrowia z dnia 19 listopada 2002 roku.

I ETAP

Sieć wodociągowa przewidziana do realizacji na obszarze gminy Lipusz (I etap):

- wodociąg z rur PE Ø 160; Ø 110; Ø 90; Ø 63; Ø 40; Ø 32;

Lipusz	- 5 732 [m]
--------	-------------

Na wyżej wymienione zadania Gmina Lipusz posiada prawomocną decyzję: Nr AiB – 7351/298/3/2005 z dnia 21.07.2005 r. (pozwolenie na budowę sieci wodociągowej) wydaną przez Starostę Kościerskiego.

- Stacja uzdatniania wody o wydajności $Q = 40 \text{ m}^3/\text{h}$ w miejscowości Lipusz

II ETAP

- wodociąg z rur PE Ø 160; Ø 110; Ø 90; Ø 63; Ø 40; Ø 32;

Lipusz	- 6 863 [m]
Papiernia	- 2 950 [m]
Bałachy	- 1660 [m]

Na wyżej wymienione zadanie Gmina Lipusz sporządziła projekt budowlany i równocześnie złożyła w lutym 2006 r. wniosek do Starostwa Powiatowego w Kościerzynie o wydanie pozwolenia na budowę.

4.1.2. Rolnictwo i leśnictwo

Poza dominującą rolę jaką odgrywa w gminie Lipusz gospodarka leśna również znaczącym elementem dla gminy jest jej charakter rolniczo-turystyczny.

Analizując mapę glebowo – rolniczą dla obszaru gminy Lipusz należy stwierdzić, iż gmina jest terenem o słabych glebach. Największy udział posiadają gleby kompleksu 7 (żytni bardzo słaby) i kompleksu 6 (żytni słaby). Gleby te wskazane są do zmiany użytkowania na nierolnicze, ze względu na bardzo małą wartość agroekologiczną i wynikającą z tego niewielką ekonomiczną opłacalność upraw. Płaty gleb charakteryzujących się 7 kompleksem przydatności rolniczej gleb, występują przeważnie w sąsiedztwie kompleksów leśnych, bardzo często stanowią polany śródleśne.

Klimat gminy jest bardzo niekorzystny dla wegetacji roślin z uwagi na występujące przymrozki późną wiosną i wczesną jesienią oraz częste susze w okresie wegetacji. W klasie IV b jest 82,17 ha gruntów co stanowi 3,4 % użytków rolnych, 96,6 % gleb to gleby klasy V, VI.

Tabela 4 Struktura gospodarstw na terenie gminy Lipusz

Lp.	Wielkość gospodarstwa w ha	Ilość gospodarstw
1.	1,0 – 2,0	39
2.	2,1 – 5,0	41
3.	5,1 – 10,0	45
4.	10,1 – 15,0	38
5.	15,1 - 25,0	52
6.	25,0 – 50,0	7
Razem		222

Zarysowujący się zmniejszający trend powierzchni gospodarstw rolniczych (obecnie średnia gospodarstwa wynosi 6,5 ha), brak wykształconej specjalizacji w produkcji roślinnej i zwierzęcej, poziom wykształcenia użytkowników gospodarstw powoduje niską opłacalność tej gałęzi produkcji. Z tego względu

większość rolników szuka alternatywnych źródeł dochodu, wielu widzi swoją szansę w produkcji biodynamicznej oraz rozwoju agroturystyki.

Największy udział w strukturze zasiewów zajmują zboża (48,9 %), w czym dominującą uprawę stanowi żyto, w dalszej kolejności mieszanki zbożowe, owies oraz pszenżyto.

Tabela 5 Struktura użytków rolnych w gminie Lipusz

Rodzaje gruntów	Powierzchnia [ha]	Struktura użytków rolnych [%]
Grunty orne	1732	70,96
<i>w tym ugorowane</i>	233	9,54
Łąki	472	19,33
Pastwiska	231	9,46
Sady i ogrody	6	0,25
Razem	2441	100

Użytki rolne stanowią 2441 ha, co stanowi 22,35 % ogólnej powierzchni gminy. Obejmują one głównie tereny wokół miejscowości: Lipusz, Tuszkowy, Lipuska Huta. Z uwagi na to, iż większość użytków rolnych stanowią gleby słabe - 96,6 %, część gleb najsłabszych będzie sukcesywnie zalesiana.

Problem zanieczyszczeń azotanowych na obszarach rolniczych znajdujących się w obrębie Gminy Lipusz nie jest tak znaczący, jak np. w Polsce czy też w krajach UE, jednakże może stanowić problem ze względu na zaniedbania w zakresie przechowywania odchodów zwierzęcych – przechowywanie obornika bezpośrednio na gruncie, powierzchniowe magazynowanie gnojowicy. Taki stan rzeczy stanowi realne zagrożenie dla indywidualnych ujęć wody - studni przydomowych a w dalszej konsekwencji jest powodem złej jakości wody przeznaczonej do spożycia (powyżej 10 mg zawartości azotanów/dm³).

Ważnym elementem ochrony zasobów wodnych z tytułu działalności rolniczej jest Dyrektywa azotanowa (91/676/EEC z grudnia 1991 r.). Zadania wynikające z powyższej Dyrektywy mają na celu ograniczenie wprowadzania do środowiska wodnego zanieczyszczeń azotanowych ze źródeł rolniczych (głównie azotanów). Standardy dotyczące ochrony środowiska w zakresie produkcji rolnej, które stanowią obowiązkowe wymogi dla beneficjentów programów rolnośrodowiskowych i instrumentu wsparcia dla obszarów o niekorzystnych warunkach gospodarowania (ONW).

Główną podstawą ZDPR jest obowiązujące prawodawstwo, w zakresie uwzględnionym w Kodeksie Dobrej Praktyki Rolniczej.

Zwykła Dobra Praktyka Rolnicza obejmuje przepisy prawa w zakresie:

- rolniczego wykorzystania ścieków na terenie gospodarstwa,
- rolniczego wykorzystania komunalnych osadów ściekowych,
- zasad stosowania nawozów i ich przechowywania,
- środków ochrony roślin i ich stosowania,
- gospodarki na użytkach zielonych,
- utrzymywania czystości i porządku w gospodarstwie,
- ochrony siedlisk,
- ochrony gleb,
- gospodarki wodnej.

Realizacja planu w zakresie rolnictwa i leśnictwa:

W ramach realizacji programu przewiduje się:

- Zintensyfikowanie edukacji rolników i grup producenckich poprzez podnoszenie poziomu oświaty rolniczej i znajomości standardów środowiskowych, dobrostanu zwierząt i higieny w warunkach wieloletnich zaniedbań w tym zakresie i orientacji na model rolnictwa konwencjonalnego.
- Planowanie rozwoju obszarów wiejskich na poziomie regionalnym w oparciu o analizę potrzeb i możliwości przeprowadzonej na poziomie regionalnym (NUTS II – programy rolnośrodowiskowe)¹ lub lokalnym (NUTS V - wsparcie obszarów o niekorzystnych warunkach gospodarowania, zalesienia).
- Tworzenie warunków dla rozwoju rolniczej produkcji ekologicznej, wytwarzanej metodami uwzględniającymi wymagania środowiska naturalnego i potrzeby konsumentów.
- Wspieranie działań mających na celu zachowanie pierwotnego układu ruralistycznego, zmierzającego do zachowania pojedynczych obiektów, układu tradycyjnej zabudowy drewnianej o lokalnym i regionalnym charakterze (kościół, kaplice i cmentarze, obiekty przetwórstwa rolno-spożywczego, takie jak młyny wodne oraz wiatraki, spichlerze, zespoły folwarczne, pałacowo-ogrodowe, a także zabytki archeologiczne, w tym o własnej formie krajobrazowej).
- Racjonalne przeznaczanie gruntów leśnych na cele nieleśne.
- Objęcie zalesieniem gruntów rolnych o niskiej przydatności produkcyjnej.
- Doskonalenie zasad i mechanizmów użytkowania obszarów leśnych.
- Przygotowanie podstaw do rozszerzania zakresu zalesiania.

¹ W Polsce wydziela się następujące poziomy NUTS: NUTS I – całe terytorium Polski, NUTS II – 16 województw, NUTS IV – 380 powiaty, NUTS III – 45 subregiony i NUTS V – 2489 gmin.

Zalesienia gruntów porolnych

Znaczny udział lasów w powierzchni gminy sprawia, iż wiodącą funkcją jest tu gospodarka leśna, a mniejsze znaczenie ma produkcja rolna.

Zgodnie z założeniami Polityki Ekologicznej Państwa podstawowym celem polityki w zakresie leśnictwa jest zachowanie lasu jako najważniejszego składnika równowagi ekologicznej biosfery oraz zachowanie wszystkich innych żywych zasobów przyrody właściwych dla środowiska naszego kraju. Zasoby leśne, jako główny czynnik równowagi środowiska przyrodniczego, a jednocześnie ważna baza odnawialnych surowców i płodów leśnych, podlegają ochronie przez racjonalne ich użytkowanie i odnawianie.

Powierzchnia gruntów rolnych z terenu gminy Lipusz wnioskowanych do zalesienia to 30,26 ha.

Realizacja planu w zakresie ochrony przed powodzią i suszą:

Znaczny wpływ na stan gleb ma działalność rolnicza, leśna, jak i pozarolnicza. Działalność rolnicza, poza poprawą właściwości i urodzajności gleb powodować może w niektórych przypadkach ich degradację. W pierwszej kolejności wymienić należy procesy erozji gleb. Wprawdzie erozja wodna i wietrzna są, jako takie, procesami naturalnymi, geomorfologicznymi, to jednak użytkowanie rolnicze gruntów, głównie ornych, wyraźnie przyspiesza te procesy. Duży obszar gruntów ornych leżących na terenie gminy Lipusz zagrożone jest erozją wietrzną. Związane jest przede wszystkim słabą jakością gleb.

Duże zmiany w środowisku przyrodniczym, a w tym i w pokrywie glebowej zachodzą pod wpływem ingerencji człowieka w stosunki wodne terenu. Wiele gleb uległo daleko idącym przekształceniom pod wpływem melioracji odwadniających. Najmniejsze i w większości korzystne zmiany pod wpływem melioracji nastąpiły w gruntach ornych. Prawidłowo bowiem wykonane melioracje usuwają wadliwość tych gleb nie naruszając w istotny sposób stosunków wodnych terenu.

Znacznie przeważająca część gruntów rolnych z terenu gminy Lipusz została zmeliorowana w latach 1965-1975. Melioracją objęto 382 ha gruntów, w tym - 22 ha gruntów rolnych oraz 360 ha trwałych użytków zielonych. Z tego 20 ha zdrenowano. Łącznie wykonano 27,8 km rowów i cieków szczegółowych oraz 8,5 km rurociągów. Koszty inwestycji pokrywało Państwo i częściowo właściciele meliorowanych gruntów, którzy wnosili opłaty w formie składek.

W ramach ochrony gruntów przed powodzią oraz suszą przewiduje się prowadzenie działań mających na celu prawidłowe utrzymanie i konserwację istniejących urządzeń melioracyjnych.

4.1.3. Gospodarka odpadami

Wymagania dotyczące gospodarki odpadami do prawa polskiego zostały przeniesione przede wszystkim poprzez ustawę Prawo ochrony środowiska oraz ustawy bezpośrednio odnoszące się do sposobów postępowania z odpadami:

- ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. o odpadach (Dz. U. Nr 62, poz. 628 z późniejszymi zmianami, m.in. ustawa z dnia 19 grudnia 2002 r. o zmianie ustawy o odpadach oraz niektórych innych ustaw Dz. U. z 2003 r. Nr 7, poz. 78),
- ustawa z dnia 27 lipca 2001 r. o wprowadzeniu ustawy – Prawo ochrony środowiska, ustawy o odpadach oraz o zmianie niektórych ustaw (Dz. U. Nr 100, poz. 1085 z późniejszymi zmianami),
- ustawa z dnia 11 maja 2001 r. o opakowaniach i odpadach opakowaniowych (Dz. U. Nr 63, poz. 638 z późniejszymi zmianami),
- ustawa z dnia 11 maja 2001 r. o obowiązkach przedsiębiorców w zakresie gospodarowania niektórymi odpadami oraz opłacie produktowej i opłacie depozytowej (Dz. U. Nr 63, poz. 639 z późniejszymi zmianami).

W odniesieniu do poszczególnych zagadnień wydano szczegółowe rozporządzenia wykonawcze, dzięki czemu krajowe przepisy są w pełni spójne z wymaganiami unijnymi. Powyższe ustawy dokonują w zakresie swojej regulacji wdrożenia następujących Dyrektyw Wspólnot Europejskich:

- Dyrektywy 75/439/EWG z dnia 16 czerwca 1975 r. w sprawie unieszkodliwiania olejów odpadowych (Dz. Urz. WE L 194 z 25.07.1975, str. 23, L 42 z 12.02.1987, str. 43, L 377 z 31.12.1991, str. 48, L 243 z 24.09.1996, str. 31 i L 332 z 28.12.2000, str. 91),
- Dyrektywy 96/59/WE, której celem jest całkowita eliminacja PCB. Określa ona wymagania w zakresie kontrolowanego usuwania i unieszkodliwiania PCB/PCT oraz usuwania lub dekontaminacji zanieczyszczonego nimi sprzętu. W prawie polskim kwestie te są regulowane poprzez ustawę Prawo ochrony środowiska i ustawę o odpadach.
- Dyrektywy 75/442/EWG z dnia 15 lipca 1975 r. w sprawie odpadów (Dz. Urz. WE L 194 z 25.07.1975, str. 39, L 78 z 26.03.1991, str. 32 i L 377 z 23.12.1991, str. 48),
- Dyrektywy 86/278/EWG z dnia 12 czerwca 1986 r. w sprawie ochrony środowiska, w szczególności gleby, w przypadku wykorzystywania osadów ściekowych w rolnictwie (Dz. Urz. WE L 181 z 04.07.1986, str. 6 i L 377 z 31.12.1991, str. 48),
- Dyrektywy Komisji 91/157/EWG z dnia 18 marca 1991 r. w sprawie baterii i akumulatorów zawierających niektóre substancje niebezpieczne (Dz. Urz. WE L 78 z 26.03.1991, str. 38, L 264 z 04.10.1993, str. 51 i L 1 z 05.01.1999, str. 1),

Program Ochrony Środowiska dla Gminy Lipusz

- Dyrektywy 91/689/EWG z dnia 12 grudnia 1991 r. w sprawie odpadów niebezpiecznych (Dz. Urz. WE L 377 z 31.12.1991, str. 20 i L 168 z 02.07.1994, str. 28),
- Dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady 94/62/WE z dnia 20 grudnia 1994 r. w sprawie opakowań i odpadów opakowaniowych (Dz. Urz. WE L 365 z 31.12.1994, str. 10, L 284 z 31.10.2003, str. 1, L 47 z 18.02.2004, str. 26 i L 70 z 16.03.2005, str. 17),
- Dyrektywy 1999/31/WE z dnia 26 kwietnia 1999 r. w sprawie składowania odpadów (Dz. Urz. WE L 182 z 16.07.1999, str. 1),
- Dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady 2000/53/WE z dnia 18 września 2000 r. w sprawie pojazdów wycofanych z eksploatacji (Dz. Urz. WE L 269 z 21.10.2000, str. 34, L 170 z 29.06.2002, str. 81 i L 25 z 28.01.2005, str. 73),
- Dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady 2000/76/WE z dnia 4 grudnia 2000 r. w sprawie spalania odpadów (Dz. Urz. WE L 332 z 28.12.2000, str. 91),
- Dyrektywy 2002/96/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 27 stycznia 2003 r. w sprawie zużytego sprzętu elektrycznego i elektronicznego (WEEE) (Dz. Urz. WE L 37 z 13.02.2003, str. 24 i L 345 z 31.12.2003, str. 106).

Realizacja planu w zakresie gospodarki odpadami:

W ramach programu gospodarki odpadami przewiduje się:

1. Objęcie planowaniem i realizacją rozwiązań kompleksowych, zintegrowanych (wspólnie z innymi gminami) uwzględniających wszystkie wytwarzane odpady możliwe do wspólnego zagospodarowania, niezależnie od źródła ich pochodzenia.
2. Likwidacja „dzikich wysypisk” odpadów.
3. Zapewnienie funkcjonowania składowisk odpadów obsługujących gminę Lipusz wspólnie z innymi gminami.
4. Stosowanie przeładunkowego systemu transportu (dwustopniowego) przy transporcie odpadów na składowisko na odległość wynoszącą powyżej 30 km (budowa bazy przeładunkowej).
5. Rozwój lokalnych kompostowni, w tym przydomowych, wykorzystujących odpady komunalne ulegające biodegradacji (łącznie z odpadami zielonymi).
6. Połączenie gospodarki odpadami komunalnymi ulegającymi biodegradacji z gospodarką komunalnymi osadami ściekowymi i budowa wspólnie z innymi gminami ZZOK w Sierźnie.
7. Preferowanie metod zagospodarowania komunalnych osadów ściekowych poprzez ich kompostowanie i stosowanie przyrodnicze.

W celu stworzenia warunków dla prawidłowego postępowania z odpadami komunalnymi planuje się:

1. Prowadzenie działań edukacyjnych i informacyjnych w zakresie prawidłowego postępowania z odpadami komunalnymi.
2. Objęcie systemem selektywnej zbiórki odpadów surowcowych wszystkich mieszkańców gminy Lipusz do 2013 roku.
3. Systematyczny rozwój selektywnej zbiórki surowców wtórnych „selekcja u źródła”.
4. Organizację zbiorczych punktów selektywnej zbiórki odpadów tzw. centrów recyklingu.
5. Popularyzację zagospodarowania odpadów organicznych przez mieszkańców we własnym zakresie (kompostownie przydomowe).
6. Organizowanie tzw. wystawek odpadów wielkogabarytowych.
7. Przystosowanie ZZOK w Sierznie do przyjmowania odpadów wielkogabarytowych i niebezpiecznych.
8. Umożliwienie selektywnej zbiórki odpadów niebezpiecznych przez specjalny pojazd (Mobilny Punkt Zbiórki Odpadów Niebezpiecznych).
9. Wyposażenie wybranych placówek handlowych i usługowych w pojemniki na odpady niebezpieczne.

Szczegółowy sposób gospodarowania odpadami na terenie gminy Lipusz został przedstawiony w ramach „Planu gospodarki odpadami na lata 2006-2009 z perspektywą na lata 2010-2013”, który stanowi odrębny dokument.

4.1.4. Hałas

Z informacji uzyskanych od Wojewódzkiego Inspektora Ochrony Środowiska wynika, że na terenie powiatu kościerskiego nie prowadzono badań hałasu komunikacyjnego. Na terenie gminy Lipusz nie występują tereny zagrożone hałasem. Do takich obszarów zalicza się bowiem tereny, na których poziom hałasu jest przekroczony w stopniu wymagającym podjęcia działań naprawczych.

Sieć drogową gminy tworzą drogi: droga krajowa, wojewódzka, powiatowe i gminne.

droga krajowa

- DK 20 kategorii G relacji: Gdynia – Kościerzyna - Bytów – Miastko – Szczecinek, planowana do modernizacji.

droga wojewódzka

- DW 235 kategorii Z relacji: Korne – Chojnice.

Drogi te zapewniają podstawowe powiązania zewnętrzne gminy w skali regionu i kraju. Powiązania te ocenia się pozytywnie jako wystarczające. Są one głównym źródłem powstawania hałasu komunikacyjnego na terenie gminy Lipusz. Należy dążyć do zmniejszenia redukcji uciążliwości drogi wojewódzkiej przebiegającej przez miejscowość Lipuska Huta.

4.1.5. Pola elektromagnetyczne

Przez teren gminy przebiegają kable optotelekomunikacyjne międzystrefowe. Na obszarze gminy funkcjonuje centrala automatyczna w miejscowości Lipusz. W coraz większym stopniu uzupełnieniem telefonii sieciowej staje się telefonia komórkowa. Stacje bazowe telefonii komórkowych są obecnie najbardziej rozpowszechnionym rodzajem obiektów radiokomunikacyjnych. W Polsce sieci telefonii komórkowych wykorzystujących częstotliwości od 450 do 1800 MHz. Zasięg występowania pól elektromagnetycznych o wartościach wyższych od dopuszczalnych w otoczeniu anten stacji bazowych telefonii komórkowych są zależne od mocy doprowadzonej i charakterystyk promieniowania tych anten. W otoczeniu typowych stacji bazowych telefonii komórkowej GSM pola elektromagnetyczne o wartościach wyższych od dopuszczalnych występują nie dalej niż kilkadziesiąt metrów od samych anten i na wysokości ich zainstalowania.

Operatorzy telefonii komórkowej na terenie gminy:

- POLKOMTEL S.A.
- PTK CENTERTEL Sp. z o. o.

W ramach programu ochrony przed działaniem pól elektromagnetycznych przewiduje się uwzględnienie problematyki pól elektromagnetycznych w planach zagospodarowania przestrzennego. Ewentualnie mogący zaistnieć problem związany z oddziaływaniem pól elektromagnetycznych na inwestycje będzie uwzględniany przy wydawaniu decyzji o warunkach zabudowy.

4.1.6. Powietrze atmosferyczne

Na obszarze gminy brak jest stałego monitoringu zanieczyszczeń powietrza atmosferycznego, którego wyniki jednoznacznie odzwierciedlałyby aktualny stan czystości atmosfery. Na stan powietrza atmosferycznego ma wpływ emisja zanieczyszczeń, której głównym źródłem na terenie gminy są:

- paleniska indywidualnej i wielorodzinnej zabudowy mieszkalnej (pył, tlenki siarki, tlenki węgla, dwutlenek azotu)
- lokalne kotłownie zabudowy jedno i wielorodzinnej,
- emitory obiektów przemysłowych – głównie pył (młyn zbożowy w Lipuszu, piekarnia – „Lipuskie Przedsiębiorstwo PHU” Stefan Kiedrowski, zespół obiektów handlowo – usługowych w Lipuszu)
- zanieczyszczenia komunikacyjne – głównie dwutlenek siarki, dwutlenek azotu, ołów, (wzdłuż drogi wojewódzkiej DW 235 Korne – Kościerzyna),

1. Wspieranie przedsięwzięć dotyczących korzystania z odnawialnych źródeł energii w gospodarstwach indywidualnych,
2. Modernizacja układów technologicznych, w tym wprowadzanie nowoczesnych, przyjaznych środowisku technik spalania,
3. Stopniowe rezygnowanie z paliwa jakim jest węgiel kamienny i zastąpienie go paliwami alternatywnymi (indywidualne kotłownie zabudowy jedno i wielorodzinnej).

4.2. Ochrona dziedzictwa przyrodniczego i racjonalne użytkowanie zasobów przyrody

4.2.1. Główne założenia oraz formy ochrony przyrody

Jednym z celów rozwoju kraju, na wszystkich szczeblach zarządzania państwem, ustanowionym Konstytucją i innymi przepisami prawnymi, jest zachowanie wartości środowiska przyrodniczego z uwzględnieniem potrzeb przyszłych pokoleń, a także utrzymanie i kształtowanie ładu przestrzennego. W zakresie ochrony przyrody podstawowymi aktami prawnymi w Unii Europejskiej są:

- „Dyrektywa 79/409/EWG w sprawie ochrony dzikich ptaków”, **tzw. Dyrektywa ptasia**, której głównym celem jest utrzymanie (lub dostosowanie) populacji gatunków ptaków na poziomie odpowiadającym wymaganiom ekologicznym, naukowym i kulturowym. Przy czym przy osiągnięciu tego celu nakazuje ona uwzględnianie wymagań ekonomicznych i rekreacyjnych (pod tym ostatnim pojęciem kryje się przede wszystkim łowiectwo),
- „Dyrektywa 92/43/EWG w sprawie ochrony siedlisk naturalnych oraz dzikiej fauny i flory” **tzw. Dyrektywa siedliskowa**. Dyrektywa ta została przyjęta kilkanaście lat po Dyrektywie Ptasiej i jest od niej bardziej szczegółowa. Jej celem jest zapewnienie różnorodności przyrodniczej na europejskim terytorium państw członkowskich, poprzez zachowanie siedlisk naturalnych oraz gatunków dzikiej flory i fauny w stanie sprzyjającym ochronie (z możliwością działań odtwarzających taki stan), przy uwzględnieniu wymogów gospodarczych, społecznych i kulturalnych oraz specyfiki regionalnej i lokalnej.

System ochrony przyrody

Mimo znacznego zróżnicowania elementów środowiska przyrodniczego obszar opracowania prezentuje wysoki standard środowiska. Wynika to m.in. z kilku czynników:

- obiektywnych uwarunkowań fizjograficznych,
- wysokiej lesistości obszaru gminy,
- niskiej intensywności destrukcyjnej działalności antropogenicznej,
- brak zanieczyszczeń z zakładów przemysłowych czy hodowlanych.

Walory przyrodnicze gminy znalazły swój wyraz w istniejących i projektowanych formach ochrony przyrody.

Granice parków krajobrazowych, ich otulin i obszarów chronionego krajobrazu oraz obowiązujące w nich zakazy i ograniczenia określa Rozporządzenie Wojewody Gdańskiego Nr 11/98 z dnia 3 września 1998 r. (Dz. Urz. Woj. Gd. Nr 59/98 poz. 294) zmieniające rozporządzenie Nr 5/94 Wojewody Gdańskiego z dnia 8 listopada 1994 r. (Dz. Urz. Woj. Gd. Nr 27/94 poz. 139) w sprawie wyznaczenia obszarów chronionego krajobrazu, określenia granic parków krajobrazowych i wyznaczenia wokół nich otulin oraz wprowadzenia obowiązujących w nich zakazów i ograniczeń.

Obszary objęte formami ochrony przyrody

W zakresie konserwatorskiej ochrony przyrody uwarunkowania funkcjonalno - przestrzenne obszaru opracowania przedstawiają się następująco:

- park narodowy – brak,
- park krajobrazowy – Wdzydzki Park Krajobrazowy wraz z otuliną,
- obszar chronionego krajobrazu – OCHK Gowidliński,
- obszar chronionego krajobrazu – OCHK Lipuski,
- rezerwaty przyrody – brak (jeden projektowany str. 51),
- użytki ekologiczne – brak (projektowane – tabela 6),
- zespół przyrodniczo – krajobrazowy (projektowany),
- pomniki przyrody (tabela 7),
- pomniki przyrody (projektowane – tabela 8),
- Europejski System Obszarów Chronionych Natura 2000 — proponowany w projekcie Ministerstwa Ochrony Środowiska (projektowany str. 54),
- Światowy Rezerwat Biosfery „Bory Tucholskie”,
- ochrona gatunkowa zwierząt i roślin (tab. 9 ; tab. 10 ; tab. 11).

Wdzydzki Park Krajobrazowy – położony w południowo – wschodniej części obszaru gminy oraz północnej części Borów Tucholskich. Obejmuje on zespół jezior wdzydzkich wraz z ich otoczeniem. W większości jest to obszar równiny sandrowej porośnięty przez zbiorowiska borowe z mozaikowo występującymi torfowiskami wysokimi i przejściowymi. Gmina Lipusz posiada mały udział w powierzchni parku – 669 ha co stanowi zaledwie 4 % ogółu powierzchni parku. W granicach gminy położony jest jedynie północno-zachodni skraj parku oraz północno - zachodni obszar otuliny, w obrębie której położona jest siedziba gminy – miejscowość Lipusz. W użytkowaniu tej części parku przeważają grunty leśne, a w dolinie Wdy użytki zielone. Elementami zainwestowania jest rozproszona zabudowa zagrodowa oraz pojedyncze, drobne zgrupowania domków rekreacyjnych. Otulina parku charakteryzuje się mozaiką użytkowania (grunty rolne, kompleksy leśne, zainwestowanie wiejskie), z jednym z większych zgrupowań zainwestowania osadniczego w granicach WPK i jego otuliny w miejscowości Lipusz.

Lipuski Obszar Chronionego Krajobrazu – w krajobrazie tego obszaru przeważają zalesione równiny sandrowe z płatami moreny dennej i obniżeniami rynnowymi z licznymi jeziorami. Powierzchnia obszaru wynosi 8.529,77 ha

Gowidliński Obszar Chronionego Krajobrazu – podstawowym walorem krajobrazowym jest tu silnie rozbudowana sieć hydrograficzna z licznymi jeziorami oraz znaczna lesistość terenów.

Realizacja planu w zakresie ochrony i rozwoju obszarów chronionych:

1. W ramach ochrony wartości biotycznych i rozwoju obszarów chronionych przewiduje się utworzenie jednego rezerwatu przyrody i 7 użytków ekologicznych.
2. Wspieranie inicjatyw lokalnych w ochronie bioróżnorodności obszarów chronionych.
3. Edukowanie społeczeństwa na temat przyrody i potrzeb jej ochrony.

Projektowany rezerwat przyrody Wda – Trzebiocha – jego lokalizację przewiduje się w sołectwie Płocice. Obejmować ma obszar o powierzchni 9,07 ha. Celem utworzenia rezerwatu jest stworzenie warunków dla ochrony endemicznej odmiany troci jeziornej występującej we Wdzie. W rzece tej troć odbywa tarło. Narybek spędza tu od 1 roku do trzech lat, po czym smolty spływają do jeziora.

Projektowane użytki ekologiczne

- **Trawickie Oczka** – dwa jeziora dystroficzne otoczone płem torfowym z licznymi populacjami chronionych i rzadkich gatunków roślin naczyniowych, np. rosiczki okrągłolistnej *Drosera rotundifolia*, bagnicy torfowej *Scheuchzeria palustris*, przygielki białej *Rhynchospora alba*.

Fragmety boru bagiennego i brzeziny bagiennnej z obfitym stanowiskiem widłaka jałowcowego *Lycopodium annotinum*

- **Torfowisko w Rzepiskach** – niewielkie torfowisko z licznymi oczkami wodnymi zarastającymi turzycą dzióbkowatą *Carex rostrata*. Stanowisko szeregu rzadkich i chronionych gatunków roślin naczyniowych.
- **Zdrojewski Moczar** – silnie uwodnione torfowisko, w części centralnej zarastające sosną, położone w bardzo głębokim wytopisku po bryle martwego lodu. Dość liczne populacje rzadkich roślin torfowiskowych.
- **Gostomski Moczar** – dobrze zachowane torfowisko ze znacznymi powierzchniami mszaru sosnowego i licznymi gatunkami chronionymi i rzadkimi, np. bażyna czarna *Empetrum nigrum*, rosiczka okrągłolistna *Drosera rotundifolia*, modrzewnica zwyczajna *Andromeda polifolia*.
- **Turzycowy Moczar** – dość rozległe, silnie regenerujące lub częściowo zregenerowane potorfia ze znacznym udziałem zbiorników dystroficznych. Bardzo liczne i obfite populacje rzadkich roślin torfowiskowych, m.in. jedna z najliczniejszych w regionie gdańskim populacja turzycy bagiennnej *Carex limosa*.
- **Borowski Moczar** – torfowisko przejściowe ze śladami dawnej eksploatacji torfu, otaczające zbiornik dystroficzny. Mozaika płatów roślinności torfowiskowej i wilgotnych łąk.
- **Jezioro Konitop** – eutroficzny zbiornik wodny, silnie wypłycony i zarośnięty osoką aloesowatą *Stratiotes aloides*. Na brzegach mozaika kilku dobrze zachowanych zbiorowisk szuwarowych.

Tabela 6 Wykaz projektowanych użytków ekologicznych na terenie gminy Lipusz

Lp.	Nazwa	Lokalizacja (sołectwo)
1.	Trawickie Oczka (5,36 ha)	Szklana Huta
2.	Torfowisko w Rzepiskach (1,23 ha)	Śluza
3.	Zdrojewski Moczar (1,95 ha)	Lipusz
4.	Gostomski Moczar (1,17 ha)	Gostomko
5.	Turzycowy Moczar (2,96 ha)	Gostomko
6.	Borowski Moczar (1,84 ha)	Lipusz
7.	Jez. Konitop (7,95 ha)	Bałachy

Źródło: Inwentaryzacja i waloryzacja przyrodnicza gminy Lipusz

Projektowany zespół przyrodniczo – krajobrazowy – „Rynna Sarnowiczy” (część położona w gminie Lipusz o pow. 59,49 ha) obejmujący na terenie gminy jez. Małe Sarnowicze i zalesione skarpy na jego zboczach, a także dno rozcięcia hydroerozyjnego z relatywnie dobrze zachowanymi łąkami i fragmentami zbiorowisk szuwarowych.

Pomniki przyrody

Na terenie gminy występuje 8 pomników przyrody (7 drzew i 1 głąz).

Tabela 7 Wykaz istniejących pomników przyrody na terenie gminy Lipusz

Lp.	Rodzaj	Położenie	Zarządzający	Pozycja w rejestrze	Podstawa prawna
1.	Grupa drzew: 1. dąb szypułkowy obwód 3,8 m, 2. dąb szypułkowy obwód 4,15 m, 3. lipa drobnolistna obwód 3,7 m,	1. Papiernia, nr dz. 56/5 2. Papiernia, nr dz. 79/1 3. Papiernia, nr dz. 18	Z. Breza, Papiernia S. Bruski, Dzierżażno Z. Breza, Papiernia	313	Dz. U. WRN w Gdańsku nr 7 z dnia 10.06.1974 r.
2.	Głąz o obwodzie 7,0 m	Lipusz, L. Płociczno, oddz. 224 a	Nadleśnictwo Lipusz	31	Dz. U. WRN w Gdańsku Nr 1 z 31.01.1955 r.
3.	Drzewo: - sosna pospolita o obwodzie 3,2 m	Lipusz, L. Płociczno, oddz. 224 a	Nadleśnictwo Lipusz	32	Dz. U. WRN w Gdańsku Nr 1 z 31.01.1955 r.
4.	Grupa drzew: 1. dąb szypułkowy 2. o obwodzie 3,0 m, 3. dąb szypułkowy 4. o obwodzie 3,2 m, 5. dąb szypułkowy 6. o obwodzie 3,9 m,	Lipusz, L. Płociczno, oddz. 239 b	Nadleśnictwo Lipusz	450	Orzeczenie nr 450 w sprawie uznania za pomnik przyrody z dnia 21.06.1982 r.

W ramach ochrony flory i fauny przewiduje się :

1. Ochronę siedlisk przyrodniczych.
2. Podjęcia próby objęcia ochroną w formie użytku ekologicznego wybranych obszarów
3. Podjęcia próby objęcia ochroną w formie pomników przyrody wybranych obiektów.
4. Monitoring przyrodniczy.
5. Edukację przyrodniczą społeczeństwa.

Tabela 8 Wykaz proponowanych pomników przyrody w gminie Lipusz

Lp.	Przedmiot ochrony	Obwód [m]	Lokalizacja
1	<i>Betula pendula</i> - brzoza brodawkowata	2,34	Zdroje
2	<i>Tilia cordata</i> - lipa drobnolistna <i>Tilia cordata</i> - lipa drobnolistna	3,08 2,82	Nadl. Lipusz, o. Lipusz od. 19, 1800m. na NW od Gostomka
3	<i>Acer platanoides</i> - klon zwyczajny	2,92	Borowiec
4	<i>Acer pseudoplatanus</i> - klon jawor	3,02	Borowiec
5	<i>Salix alba</i> - wierzba biała	4,86	Lipusz
6	<i>Betula pendula</i> - brzoza brodawkowata	2,34	Lipusz
7	<i>Betula pendula</i> - brzoza brodawkowata	2,50	Lipusz
8	<i>Tilia cordata</i> - lipa drobnolistna	3,25	Śluza
9	<i>Tilia cordata</i> - lipa drobnolistna	3,08	Śluza - Jabłuszek Duży
10	<i>Tilia cordata</i> - lipa drobnolistna	2,93	Śluza - Jabłuszek Mały
11	<i>Acer pseudoplatanus</i> - klon jawor	2,63	Tuszkowy
12	<i>Betula pendula</i> - brzoza brodawkowata	2,63	Tuszkowy - Zielony Dwór
13	głaz narzutowy	5,46	Tuszkowy
14	<i>Acer platanoides</i> - klon zwyczajny <i>Acer platanoides</i> - klon zwyczajny	2,52 2,54	Szklana Huta
15	<i>Quercus robur</i> - dąb szypułkowy	2,84	Szklana Huta - Krasewo
16	<i>Betula pendula</i> - brzoza brodawkowata	2,48	Lipuska Huta - Bałachy
17	<i>Acer platanoides</i> - klon zwyczajny	2,93	Lipuska Huta - Bałachy
18	<i>Acer platanoides</i> - klon zwyczajny	2,54	Lipuska Huta - Bałachy
19	<i>Acer platanoides</i> - klon zwyczajny	3,08	Lipuska Huta
20	<i>Fagus silvatica</i> - buk zwyczajny	3,02	Lipuska Huta
21	<i>Acer platanoides</i> - klon zwyczajny		Lipuska Huta - Wyrówno
22	<i>Acer platanoides</i> - klon zwyczajny	3,30	Lipuska Huta - Wyrówno
23	<i>Acer pseudoplatanus</i> - klon jawor <i>Acer pseudoplatanus</i> - klon jawor	2,58 2,62	koło L. Płocice
24	<i>Acer pseudoplatanus</i> - klon jawor	2,85	koło L. Płocice
25	<i>Acer platanoides</i> - klon zwyczajny	3,23	Płocice

Projektowany Europejski System Obszarów Chronionych Natura 2000

Wg projektu prawie cały obszar gminy znajduje się w OSO – Obszarze Specjalnej Ochrony, a południowo – wschodni kraniec w pomniejszonym SOO – Specjalnym Obszarze Ochrony.

OSO – jest to fragment wielkiej ostoi ptaków, która obejmuje ostoję ptasią o randze europejskiej E 11 (Wielki Sandr Brdy). Gmina Lipusz obejmuje ostoję o randze krajowej K 08 (Jeziora Wdzydzkie), gdzie głównym celem ochrony są siedliska trzcza długodziobego.

SOO – to ostoja, która stanowi kompleks mezotroficznych jezior położonych w krzyżujących się rynnach, wykształconych w obszarze sandrowym z otaczającymi lasami, w południowej części Pojezierza Kaszubskiego w dorzeczu Wdy.

Projektowany Rezerwat Biosfery „Bory Tucholskie” – obszar , w którego skład mają być włączone: Park Narodowy Bory Tucholskie oraz Parki Krajobrazowe Wdzydzki, Tucholski, Wdecki, Zaborski i Doliny Wdy. Rezerwat ten ma stanowić jeden z największych w Polsce i największy na Nizinie Polskiej zespół obiektów ochrony przyrody. Ochroną mają być objęte obszary obejmujące niepowtarzalne ekosystemy lądowe i wodne, które posiadają znaczenie międzynarodowe i są delimitowane, jako główny element realizacji programu Człowiek i Środowisko działającego w ramach UNESCO.

Rezerwat Biosfery „Bory Tucholskie” tworzy się w celu:

- ochrony trwałego korzystania z różnorodności biologicznej
- zachowania zdrowych, nie naruszonych ekosystemów
- nauki o organizacji i funkcjonowaniu naturalnych ekosystemów
- rozpoznania i eliminacji występujących zagrożeń, w tym np. rekultywacji terenów zniszczonych lub renaturalizacji
- wypracowania zasad trwałego wykorzystywania zasobów naturalnych
- rozwoju nauki i monitoringu w zakresie użytkowania zasobów naturalnych
- kooperacji w rozwiązywaniu problemów ochrony i wykorzystania zasobów naturalnych zarówno na poziomie lokalnym jak i makroregionalnym

Utworzenie Rezerwatu Biosfery „Bory Tucholskie” jest niepowtarzalną szansą ogólnopolskiej i europejskiej promocji Borów Tucholskich a także szansą na uzyskanie wsparcia finansowego na rzecz zrównoważonego rozwoju regionu. Szczególnie ważna jest efektywna ochrona jego walorów przyrodniczych, kulturowych i krajobrazowych, jako podstawy intensyfikacji turystyki i wzrostu poziomu życia miejscowej ludności.

Gatunkowa ochrona zwierząt

– spośród przedstawicieli fauny najcenniejszymi gatunkami zwierząt występującymi na terenie gminy Lipusz są: bóbr europejski, wydra, bąk i bielik. Przedstawiciele tych gatunków znajdują się w polskiej czerwonej księdze zwierząt.

Całkowitą ochroną gatunkową są objęte następujące zwierzęta:

- ssaki (kret, ryjówka aksamitna, ryjówka malutka, wiewiórka, bóbr i wydra)
- ptaki (perkoz dwuczuby, kormoran, bąk, bocian biały, bielik, myszołów, zimorodek, żuraw, dzięcioł czarny, łabędź niemy)
- gady (jaszczurka zwinka, jaszczurka żyworodna, padalec zwyczajny, żmija zygzakowata)
- płazy (traszka zwyczajna, ropucha szara, żaba trawna, żaba moczarowa)
- ryby (śliz)

Tabela 9 Wykaz gatunków kręgowców pod częściową* i całkowitą ochroną w gminie Lipusz (w przypadku ptaków zaznaczono charakter występowania w gminie)

Lp.	Gatunek	Status występowania w gminie	
RYBY			
1	śliz	<i>Nemachilus barbatulus</i>	
PŁAZY			
2	traszka zwyczajna	<i>Triturus vulgaris</i>	
3	ropucha szara	<i>Bufo bufo</i>	
4	*żaba jeziorkowa	<i>Rana lessonae</i>	
5	*żaba wodna	<i>Rana kl.esculenta</i>	
6	żaba trawna	<i>Rana temporaria</i>	
7	żaba moczarowa	<i>Rana arvalis</i>	
GADY			
8	jaszczurka zwinka	<i>lacerta agilis</i>	
9	jaszczurka żyworodna	<i>Lacerta vivipara</i>	
10	padalec zwyczajny	<i>Anguis fragilis</i>	
11	żmija zygzakowata	<i>Vipera berus</i>	
PTAKI			
12	perkoz dwuczuby	<i>Podiceps cristatus</i>	lęgowy
13	kormoran	<i>Phalacrocorax carbo</i>	przelotny
14	bąk	<i>Botaurus stellaris</i>	lęgowy
15	bocian biały	<i>Ciconia ciconia</i>	lęgowy
16	łabędź niemy	<i>Cygnus olor</i>	lęgowy
17	szlachar	<i>Mergus serrator</i>	? lęgowy
18	bielik	<i>Haliaeetus albicilla</i>	lęgowy
19	blotniak stawowy	<i>Circus aeruginosus</i>	lęgowy
20	krogulec	<i>Accipiter nisus</i>	lęgowy
21	myszolów	<i>Buteo buteo</i>	lęgowy

Program Ochrony Środowiska dla Gminy Lipusz

22	kobuz	<i>Falco subbuteo</i>	łęgowy
23	wodnik	<i>Rallus aquaticus</i>	łęgowy
24	żuraw	<i>Grus grus</i>	łęgowy
25	czajka	<i>Vanellus vanellus</i>	łęgowy
26	kszyk	<i>Gallinago gallinago</i>	łęgowy
27	samotnik	<i>Tringa ochropus</i>	łęgowy
28	śmieszka	<i>Larus ridibundus</i>	? łęgowy
29	sierpówka	<i>Streptopelia decaocto</i>	łęgowy
30	kukułka	<i>Cuculus canorus</i>	łęgowy
31	uszatka	<i>Asio otus</i>	łęgowy
32	jerzyk	<i>Apus Apus</i>	łęgowy
33	zimirdek	<i>Alcedo atthis</i>	łęgowy
34	dzięcioł zielony	<i>Picus viridis</i>	łęgowy
35	dzięcioł czarny	<i>Dryocopus martius</i>	łęgowy
36	dzięcioł duży	<i>Dendrocopos major</i>	łęgowy
37	lerka	<i>Lullula arborea</i>	łęgowy
38	skowronek	<i>Alauda arvensis</i>	łęgowy
39	brzegówka	<i>Riparia riparia</i>	łęgowy
40	dymówka	<i>Hirundo rustica</i>	łęgowy
41	oknówka	<i>Delichon urbica</i>	łęgowy
42	świergotek drzewny	<i>Anthus trivialis</i>	łęgowy
43	świergotek łąkowy	<i>Anthus pratensis</i>	łęgowy
44	pliszka żółta	<i>Motacilla flava</i>	łęgowy
45	pliszka siwa	<i>Motacilla alba</i>	łęgowy
46	strzyżyk	<i>Troglodytes troglodytes</i>	łęgowy
47	rudzik	<i>Erithacus rubecula</i>	łęgowy
48	słowik szary	<i>Luscinia luscinia</i>	łęgowy
49	kopciuszek	<i>Phoenicurus ochruros</i>	łęgowy
50	pokląska	<i>Saxicola rubetra</i>	łęgowy
51	kos	<i>Turdus merula</i>	łęgowy
52	kwiczoł	<i>Turdus pilaris</i>	łęgowy

Program Ochrony Środowiska dla Gminy Lipusz

53	śpiewak	<i>Turdus philomelos</i>	lęgowy
54	paszkot	<i>Turdus viscivorus</i>	lęgowy
55	łozówka	<i>Acrocephalus palustris</i>	lęgowy
56	trzcinniczek	<i>Acrocephalus scirpaceus</i>	lęgowy
57	trzciniak	<i>Acrocephalus arundinaceus</i>	lęgowy
58	cieniówka	<i>Sylvia communis</i>	lęgowy
59	kapturka	<i>Sylvia atricapilla</i>	lęgowy
60	świstunka	<i>Phylloscopus sibilatrix</i>	lęgowy
61	pierwiosnek	<i>Phylloscopus collybita</i>	lęgowy
62	piecuszek	<i>Phylloscopus trochilus</i>	lęgowy
63	mysikrólik	<i>Regulus regulus</i>	lęgowy
64	mucholówka żałobna	<i>Ficedula hypoleuca</i>	lęgowy
65	sikora uboga	<i>Parus palustris</i>	lęgowy
66	czarnogłówka	<i>Parus montanus</i>	lęgowy
67	czubotka	<i>Parus cristatus</i>	lęgowy
68	sosnowka	<i>Parus ater</i>	lęgowy
69	sikora modra	<i>Parus caeruleus</i>	lęgowy
70	bogatka	<i>Parus major</i>	lęgowy
71	kowalik	<i>Sitta europaea</i>	lęgowy
72	pełzacz leśny	<i>Certhia familiaris</i>	lęgowy
73	gąsiorek	<i>Lanius collurio</i>	lęgowy
74	sójka	<i>Garrulus glandarius</i>	lęgowy
75	*sroka	<i>Pica pica</i>	lęgowy
76	kawka	<i>Corvus monedula</i>	lęgowy
77	*gawron	<i>Corvus frugilegus</i>	niełgowy
78	*wrona siwa	<i>Corvus corone cornix</i>	? lęgowy
79	kruk	<i>Corvus corax</i>	lęgowy
80	szpak	<i>Sturnus vulgaris</i>	lęgowy
81	wróbel	<i>Passer domesticus</i>	lęgowy
82	mazurek	<i>Passer montanus</i>	lęgowy
83	zięba	<i>Fringilla coelebs</i>	lęgowy

Program Ochrony Środowiska dla Gminy Lipusz

84	dzwonec	<i>Carduelis chloris</i>	lęgowy
85	szczygieł	<i>Carduelis carduelis</i>	lęgowy
86	gil	<i>Pyrrhula pyrrhula</i>	lęgowy
87	trznadel	<i>Emberiza citrinella</i>	lęgowy
88	potrzos	<i>Emberiza schoeniclus</i>	lęgowy
SSAKI			
89	kret	<i>Talpa europaea</i>	
90	ryjówka aksamitna	<i>Sorex araneus</i>	
91	ryjówka malutka	<i>Sorex minutus</i>	
92	wiewiórka	<i>Sciurus vulgaris</i>	
93	bóbr europejski	<i>Castor fiber</i>	
94	wydra	<i>Lutra lutra</i>	

Źródło: Inwentaryzacja i waloryzacja przyrodnicza gminy Lipusz

Gatunkowa ochrona roślin

Na obszarze gminy stwierdzono występowanie wielu interesujących gatunków roślin chronionych, rzadkich w skali regionu i kraju oraz narażonych na wymarcie. Związane są one głównie z siedliskami wilgotnymi i podmokłymi: torfowiskami, brzegami jezior i cieków wodnych. Połączenie bogatej sieci hydrograficznej z urozmaiconą rzeźbą terenu i specyficznymi warunkami klimatycznymi, duża lesistość i niski stopień zaludnienia przyczyniły się do zachowania na tym terenie wielu zespołów roślinnych z endemicznymi, reliktowymi, rzadkimi gatunkami roślin.

Tabela 10 Gatunki roślin naczyniowych objętych "Listą roślin zagrożonych w Polsce"

Lp.	Gatunek		Kategorie zagrożenia
1	<i>Carex limosa</i>	turzyca bagienna	V
2	<i>Dactylorhiza maculata</i>	stopłamek plamisty	V
3	<i>Drosera anglica</i>	rosiczka długolistna	V
4	<i>Drosera rotundifolia</i>	rosiczka okrągłolistna	R

Kategorie zagrożenia:

V - narażony na wymarcie

R - rzadkie

Tabela 11 Gatunki roślin naczyniowych pod ochroną prawną

Lp.	A. Objęte ochroną całkowitą	
1	<i>Chimaphila umbellata</i>	pomocnik baldaszkowaty
2	<i>Dactylorhiza incarnata</i>	stoplamek krwisty
3	<i>Dactylorhiza majalis</i>	stoplamek szerokolistny
4	<i>Dactylorhiza maculata</i>	stoplamek plamisty
5	<i>Dianthus arenarius</i>	goździk piaskowy
6	<i>Drosera anglica</i>	rosiczka długolistna
7	<i>Drosera rotundifolia</i>	rosiczka szerokolistna
8	<i>Epipactis helleborine</i>	kruszczyk szerokolistny
9	<i>Hedera helix</i>	bluszcz pospolity
10	<i>Lycopodium annotinum</i>	widłak jałowcowaty
11	<i>Lycopodium clavatum</i>	widłak goździsty
12	<i>Nuphar lutea</i>	grążel żółty
13	<i>Vinca minor</i>	barwinek pospolity
B. Objęte ochroną częściową		
14	<i>Arctostaphylos uva-ursi</i>	mącznica lekarska
15	<i>Convallaria majalis</i>	konwalia majowa
16	<i>Frangula alnus</i>	kruszyna pospolita
17	<i>Galium odoratum</i>	marzanka wodna
18	<i>Helichrysum arenarium</i>	kocanki piaskowe
19	<i>Ledum palustre</i>	bagno zwyczajne
20	<i>Nymphaea alba</i>	grzybienie białe
21	<i>Nymphaea candida</i>	grzybienie północne
22	<i>Polypodium vulgare</i>	paprotka zwyczajna
23	<i>Viburnum opulus</i>	kalina koralowa

Źródło: Inwentaryzacja i waloryzacja przyrodnicza gminy Lipusz

4.3. Zagadnienia o charakterze systemowym

4.3.1. Edukacja ekologiczna

Uwzględnione zagadnienia o charakterze systemowym dotyczą problemów edukacji ekologicznej oraz zarządzania środowiskowego uwzględnionych poniżej w tabeli 12.

Tabela 12 Zagadnienia systemowe

ZAGADNIENIE	
Edukacja ekologiczna	Zarządzanie środowiskowe
<p><u>Edukacja ekologiczna szkolna</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • prowadzenie aktywnych form edukacji ekologicznej w szkołach, • wspieranie merytoryczne i w miarę możliwości finansowe działań z zakresu edukacji ekologicznej prowadzonej w szkołach, • współpraca z zakładami w zakresie edukacji (zajęcia i konkursy w terenie w ramach praktycznego edukowania młodzieży szkolnej), <p><u>Edukacja ekologiczna pozaszkolna</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • upowszechnianie prowadzenia przez urzędy informacji o środowisku i jego ochronie, w tym stworzenie systemu elektronicznych baz danych z tego zakresu, posiadających strukturę pozwalającą na szerokie udostępnianie zgromadzonych informacji i dającą możliwość prowadzenia konsultacji ze społeczeństwem, • stałe podejmowanie działań informacyjnych, promocyjnych i edukacyjnych w formie audycji i publikacji w środkach przekazu, kursów, szkoleń, wystaw, konkursów i zajęć plenerowych oraz imprez masowych, • właściwe wykonywanie przez organy administracji publicznej nałożonych na nie obowiązków w zakresie zapewniania udziału społeczeństwa w procedurze ocen oddziaływania na środowisko przedsięwzięć, planów i programów, wynikających z ustawy Prawo ochrony środowiska. 	<p style="text-align: center;"><u>Dotyczy podmiotu korzystającego ze środowiska</u></p> <p>Podmiot korzystający ze środowiska zobowiązany jest do:</p> <ul style="list-style-type: none"> • uregulowania stanu formalno-prawnego przed organami administracji w zakresie: <ul style="list-style-type: none"> - gospodarki wodno-ściekowej, - gospodarki odpadami, - ochrony powietrza, ochrony przed hałasem; • wnoszenia opłat za korzystanie ze środowiska, • prowadzenia ewidencji wprowadzanych do środowiska substancji.

Źródło: na podstawie Wojewódzkiego i Powiatowego Programu Ochrony Środowiska

4.3.2. Zarządzanie środowiskowe

Zarządzanie środowiskowe wpłynie na systematyczną, obiektywną i okresową ocenę efektów działalności na rzecz środowiska, wymianę informacji i otwarty dialog grup zainteresowanych, aktywne zaangażowanie pracowników w działalność na rzecz środowiska.

Tabela 13 Zobowiązania dotyczące podmiotu korzystającego ze środowiska

ZOBOWIĄZANIA PODMIOTU KORZYSTAJĄCEGO ZE ŚRODOWISKA		
Uregulowanie stanu formalno – prawnego przed organami administracji w zakresie:		
Gospodarka wodno - ściekowa	Ochrona powietrza i ochrona przed hałasem	Gospodarka odpadami
<p>Korzystanie z wód, niezależnie od celu i zakresu, nie może powodować pogorszenia stanu ekologicznego wód i ekosystemów od nich zależnych, jak też marnotrawstwa wody, marnotrawstwa energii wody, ani wyrządzać szkód. Korzystanie takie musi również pozostawać w zgodzie z ustaleniami miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego oraz wymaganiami ochrony środowiska, ochrony zdrowia i ochrony dóbr kultury wpisanych w do rejestru zabytków. Korzystanie z wód przez przedsiębiorców przy prowadzonej przez nich działalności ma status szczególnego korzystania z wód i wymaga pozwolenia wodnoprawnego.</p>	<p>Eksplatacja instalacji powodująca:</p> <ul style="list-style-type: none"> wprowadzanie gazów lub pyłów do powietrza, wprowadzanie ścieków do wód lub do ziemi, wytwarzanie odpadów, emitowanie hałasu, emitowanie pól elektromagnetycznych <p>jest dozwolona po uzyskaniu pozwolenia</p> <p><u>Wymagania w zakresie ochrony powietrza</u></p> <p>Wprowadzanie pyłów lub gazów do powietrza wymaga uzyskania pozwolenia na wprowadzanie gazów lub pyłów do powietrza. W przypadku, gdy uzyskanie pozwolenia nie jest wymagane instalacja podlega zgłoszeniu organowi ochrony środowiska, którym jest starosta lub wojewoda.</p> <p><u>Wymagania w zakresie emitowania hałasu</u></p> <p>Pozwolenie na emitowanie hałasu do</p>	<p>Odpady oznaczają każdą substancję lub przedmiot, których posiadacz pozbywa się, zamierza pozbyć się lub do ich pozbycia się jest obowiązany</p> <p><u>Zasady gospodarowania odpadami</u></p> <p>Kto podejmuje działania powodujące lub mogące powodować powstawanie odpadów, powinien takie działania planować, projektować i prowadzić, tak aby:</p> <ul style="list-style-type: none"> zapobiegać powstawaniu odpadów lub ograniczać ilość odpadów i ich negatywne oddziaływanie na środowisko przy wytwarzaniu produktów, podczas i po zakończeniu ich użytkowania, zapewniać zgodny z zasadami ochrony środowiska odzysk, jeżeli nie udało się zapobiec ich powstaniu, zapewniać zgodne z zasadami ochrony środowiska unieszkodliwianie odpadów, których powstaniu nie udało się zapobiec lub których nie udało się poddać odzyskowi. <p><u>Obowiązki wytwórców odpadów</u></p> <ul style="list-style-type: none"> pozwolenie na wytwarzanie odpadów <p>W przypadku wytwarzania: powyżej 1 Mg odpadów niebezpiecznych rocznie powyżej 5 tysięcy Mg rocznie odpadów innych niż niebezpieczne (jeżeli odpady powstały w związku</p>

Program Ochrony Środowiska dla Gminy Lipusz

	<p>środowiska jest wymagane, gdy hałas w środowisku przekracza dopuszczalne poziomy. Pozwolenie na emitowanie hałasu do środowiska nie jest wymagane, gdy hałas powstaje w związku z eksploatacją dróg, linii kolejowych, linii tramwajowych, lotnisk oraz portów lub z działalnością osoby fizycznej nie będącej przedsiębiorstwem.</p>	<p>z eksploatacją instalacji),</p> <ul style="list-style-type: none"> • zatwierdzenie programu gospodarki odpadami niebezpiecznymi <p>W przypadku wytwarzania: powyżej 0,1 Mg odpadów niebezpiecznych rocznie,</p> <ul style="list-style-type: none"> • informacja o wytwarzanych odpadach oraz o sposobach gospodarowania wytworzonymi odpadami <p>W przypadku wytwarzania: do 0,1 Mg odpadów niebezpiecznych rocznie powyżej 5 Mg odpadów innych niż niebezpieczne rocznie.</p>
<p>Wnoszenie opłat za korzystanie ze środowiska</p>		
<p>Podmiot korzystający ze środowiska ustala we własnym zakresie wysokość należnej opłaty i wnosi ją na rachunek właściwego urzędu marszałkowskiego. Opłatę ustala się według stawek obowiązujących w okresie, w którym korzystanie ze środowiska miało miejsce.</p>		
<p>Prowadzenie ewidencji wprowadzanych do środowiska substancji</p>		
<p>Każdy podmiot jest zobowiązany prowadzić:</p> <ul style="list-style-type: none"> • aktualizowaną co kwartał ewidencję rodzajów i ilości gazów lub pyłów wprowadzanych do powietrza (art. 287 Prawa ochrony środowiska) zawierającą: <ul style="list-style-type: none"> - informacje o ilości i rodzajach gazów lub pyłów wprowadzanych do powietrza oraz dane, na podstawie których określono te ilości (wyniki pomiarów, atesty i karty wyrobów, materiałów, stosowanych paliw, surowców itp.), - informacje o ilości i jakości pobranej wody powierzchniowej i podziemnej (odczyty wodomierzy, protokoły badań laboratoryjnych), - informacje o ilości, stanie i składzie ścieków wprowadzanych do wód lub do ziemi (protokoły badań laboratoryjnych, protokoły z kontroli), - informacje o wielkości, sposobie i rodzaju zagospodarowania terenu, z którego odprowadzane są ścieki, o których mowa w art. 3 pkt 38 lit. c) (wody opadowe lub roztopowe, ujęte w systemy kanalizacyjne, pochodzące z terenów zanieczyszczonych); • ewidencję odpadów, z wyjątkiem odpadów komunalnych, prowadzi się z zastosowaniem następujących dokumentów ewidencji odpadów: karty ewidencji odpadu, prowadzonej dla każdego rodzaju odpadu odrębnie, karty przekazania odpadu. 		

Źródło: na podstawie Wojewódzkiego i Powiatowego Programu Ochrony Środowiska, Prawo Ochrony Środowiska

5. ZARZĄDZANIE PROGRAMEM

Polska należy do krajów charakteryzujących się stosunkowo szerokim zakresem stosowania instrumentów ekonomicznych w ochronie środowiska. Oprócz prac nad modyfikacją instrumentów już używanych, należy kontynuować bądź zapoczątkować studia koncepcyjne i prace projektowe nad wdrożeniem zupełnie nowych w polskiej polityce ochrony środowiska instrumentów regulacji pośredniej, czyli ekonomiczno-rynkowej. Zgodnie z doświadczeniami krajów najwyżej rozwiniętych, a także zaleceniami metodycznymi OECD, projektowanie i wdrażanie modyfikacji i rozwiązań nowych (z punktu widzenia dotychczasowej praktyki) będzie oparte na następujących kryteriach:

- **skuteczność ekologiczna** – kryterium to odnosi się do określonych celów polityki ekologicznej. Ogólnie biorąc, skuteczność ta będzie mierzona poprzez odniesienie do różnych standardów/norm ekologicznych jako wskaźników charakteryzujących cele polityki ekologicznej,
- **efektywność ekonomiczna** – ujmowana jest ona jako minimalizacja łącznych kosztów osiągnięcia planowanej korzyści ekologicznej, lub też minimalizacja kosztu uzyskania jednostkowego efektu ekologicznego,
- **sprawiedliwość dystrybucyjna** – wszystkie szeroko rozumiane opłaty i obciążenia na rzecz ochrony środowiska oznaczają - bezpośrednio lub pośrednio - wpływ na ceny dóbr pośrednich i finalnych, bądź czynników produkcji. To z kolei implikuje powstawanie efektów dystrybucyjnych, dotyczących tak przedsiębiorstw, gospodarstw domowych, jak i państwa,
- **możliwości wdrożenia systemu** – z jednej strony warunkowane kosztami stworzenia podstaw prawno-instytucjonalnych umożliwiających wdrożenie i funkcjonowanie danego instrumentu, a z drugiej koniecznością identyfikacji podmiotów, których działanie instrumentów będzie dotyczyć, poinformowania ich oraz zapewnienie stopniowego sposobu implementacji, w połączeniu z odpowiednim wyprzedzeniem w czasie, jeśli chodzi o informowanie podmiotów gospodarczych o zamiarze przejścia do kolejnych faz wdrażania,
- **możliwości odpowiedniego rozpoznania problemu i istnienie właściwych informacji niezbędnych do przygotowania projektu wdrożeniowego** – zastosowanie danego instrumentu ekonomicznego w polityce ochrony środowiska powinno zawsze służyć adresowaniu i rozwiązywaniu ściśle określonego problemu ekologicznego.

5.1. Mechanizmy finansowania ochrony środowiska

Zarządzanie programem powinno opierać się na skutecznej realizacji polityki ekologicznej. Niezbędne jest stworzenie nowoczesnego i spójnego wewnątrznie systemu prawa ochrony środowiska, spełniającego wymóg zgodności z Konstytucją i zobowiązaniami międzynarodowymi Polski (w tym

Program Ochrony Środowiska dla Gminy Lipusz

z wymaganiami Unii Europejskiej), wymóg akceptacji społecznej, możliwości wdrożenia, skuteczności ekologicznej, i efektywności ekonomicznej.

System finansowania ochrony środowiska jest immanentną częścią całego systemu ekonomiczno-finansowego, który z kolei jest podsystemem szeroko rozumianego instrumentarium realizacyjnego celów i priorytetów formułowanych przez politykę ekologiczną.

Instrumenty służące realizacji zasad i założeń polityki ekologicznej, według których to zasad dokonywana jest realizacja zrównoważonego rozwoju, mają źródło w następujących ustawach: prawo ochrony środowiska, o zagospodarowaniu przestrzennym, o odpadach, prawo wodne, o ochronie przyrody, o Inspekcji Ochrony Środowiska, prawo geologiczne i górnicze, prawo budowlane. Instrumenty zarządzania środowiskiem można podzielić na cztery grupy: instrumenty prawne, finansowe, społeczne oraz strukturalne.

Tabela 14 Charakterystyka ważniejszych instrumentów zarządzania środowiskiem.

Instrument	Opis
Prawny	<ul style="list-style-type: none">• Pozwolenia na wprowadzanie do środowiska substancji lub energii, w tym pozwolenia zintegrowane,• Decyzje zatwierdzające program gospodarki odpadami,• Koncesje geologiczne wydawane na rozpoznanie i eksploatację surowców mineralnych,• Ocena oddziaływania na środowisko,• Plan zagospodarowania przestrzennego,• Monitoring stanu środowiska (Inspekcja Ochrony Środowiska).
Finansowy	<ul style="list-style-type: none">• Opłaty za korzystanie ze środowiska za emisję zanieczyszczeń do powietrza, za pobór wody powierzchniowej i podziemnej, za odprowadzanie ścieków do wód lub do ziemi, za składowanie odpadów,• Opłaty podwyższone ponoszone przez podmiot korzystający ze środowiska:<ul style="list-style-type: none">- w przypadku braku wymaganego pozwolenia na wprowadzanie do powietrza gazów i pyłów; na pobór wód lub wprowadzanie ścieków do wód lub do ziemi,- za składowanie odpadów w miejscu na ten cel nie przeznaczonym;• Administracyjne kary pieniężne wymierzone, na drodze decyzji przez wojewódzkiego inspektora ochrony środowiska za przekroczenia określonych w pozwoleniach i za naruszenie warunków decyzji,• Odpowiedzialność cywilna, karna i administracyjna,• Kredyty i dotacje z Funduszy Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej oraz innych funduszy, w tym Fundusze Strukturalne i Fundusz Spójności,• Pomoc publiczna na ochronę środowiska w postaci preferencyjnych pożyczek i kredytów, dotacji, odroczeń, rozłożenia na raty i umorzeń płatności wobec budżetu państwa i funduszy ekologicznych, zwolnień i ulg podatkowych,• Rozszerzenie listy wyrobów objętych opłatami produktowymi i opłatami

Program Ochrony Środowiska dla Gminy Lipusz

	depozytowymi oraz ustalenie szczegółowych zasad dysponowania wpływami z tych opłat, <ul style="list-style-type: none">• Tworzenie rynku uprawnień do emisji zanieczyszczeń (zbywalne pozwolenia).
Spółeczny	<ul style="list-style-type: none">• Edukacja ekologiczna,• Informacja i komunikacja (porozumiewanie się). Edukacja i informacja z komunikacją są ze sobą ściśle powiązane, ponieważ dobra i właściwa informacja potęguje proces edukacji. Z drugiej strony, w przypadku osiągnięcia właściwego poziomu edukacji, komunikacja z grupami zadaniowymi jest łatwiejsza, a przekazywane informacje są właściwie wykorzystywane. Zgodnie z art. 19 ust.1 Ustawy z dnia 27 kwietnia 2001 roku- Prawo ochrony środowiska (Dz. U. nr 62, poz. 627), organy administracji są zobowiązane udostępnić każdemu informacje o środowisku i jego ochronie, znajdujące się w ich posiadaniu. Konieczne jest stworzenie sprawnych, komputerowych baz danych o środowisku i jego stanie w poszczególnych urzędach gminnych i powiatowych. Niezbędne będzie skoordynowanie działań pomiędzy właściwymi strukturami na poszczególnych szczeblach administracyjnych. Coraz większą rolę w udostępnianiu informacji będą odgrywać media elektroniczne (internet, ogólnodostępne stanowiska komputerowe w urzędach lub ośrodkach informacji i edukacji ekologicznej),• Współpraca, dotyczy współpracy szczebla samorządowego i rządowego z instytucjami naukowymi, instytucjami finansującymi przedsięwzięcia na rzecz ochrony środowiska, pozarządowymi organizacjami ekologicznymi i sąsiednimi województwami.

Źródło: na podstawie Wojewódzkiego i Powiatowego Programu Ochrony Środowiska

5.2. Struktura zarządzania POŚ

Podstawową rzeczą przystąpienia do POŚ jest konieczność zachowania zasobów i walorów środowiska naturalnego przy jednoczesnym zapewnieniu odpowiedniego standardu życia mieszkańców gminy.

W celu ustalenia przedsięwzięć przewidzianych do realizacji wyodrębniono z nich zadania, które są priorytetowe z punktu ochrony środowiska.

1. Zadanie inwestycyjne pn. „Ochrona kompleksu jezior wdzydzkich poprzez budowę oczyszczalni ścieków i sieci kanalizacyjnej w gminie Lipusz – I etap.
2. Budowa sieci kanalizacyjnej – II etap

Wśród najważniejszych przedsięwzięć ujętych w ramach programu należy wymienić również budowę sieci wodociągowej dla miejscowości: Lipusz, Papiernia i Bałachy.

Wyżej wymienione inwestycje będą realizowane z pożyczek Narodowego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej, dotacji Ekofunduszu, Funduszy Strukturalnych oraz środków własnych Gminy Lipusz.

Program Ochrony Środowiska dla Gminy Lipusz
Korzyści dla ochrony środowiska

Głównym celem budowy oczyszczalni ścieków wraz z budową kanalizacji sanitarnej jest ochrona czystości cennego przyrodniczo kompleksu połączonych ze sobą jezior, z jeziorem Wdzydze na czele. Celami pośrednimi są: ochrona różnorodności biologicznej kompleksu projektowanych rezerwatów przyrody na rzekach Wda (Czarna Woda) i Trzebiocha oraz na jeziorze Wdzydze, i wokół tego jeziora.

Przewidywane stężenia zanieczyszczeń projektowanej oczyszczalni:

Tabela 15 Efektywność pracy oczyszczalni pod względem redukcji stężeń zanieczyszczeń, przy ilości doprowadzanych ścieków $Q_{sr} = 300 \text{ m}^3/\text{d}$,

Rodzaj zanieczyszczeń	Jednostka	Wielkość dopuszczalna	Wielkość dotychczasowa (ścieki surowe)	Wielkość planowania (ścieki oczyszczone)	Zmiana bezwzględna	Wzrost efektywności [%]
			a	b	c=a-b	d=c/ax 100%
1	2	3	4	5	6	7
BZT5	g O ₂ /m ³	25	600	25	575	95,8
CHZT	g O ₂ /m ³	125	1200	125	1075	89,6
Zawiesina ogólna	g /m ³	35	700	35	665	95,0
Azot ogólny	g N/m ³	15	110	15	95	86,3
Fosfor ogólny	g P/m ³	2	18	2	16	88,9

Przewidywane ładunki zanieczyszczeń w ściekach dopływających na oczyszczalnię

Tabela 16 Korzyść ekologiczna określona stopniem redukcji ładunków zanieczyszczeń

Rodzaj zanieczyszczeń	Jednostka	Wielkość dotychczasowa (ładunek na dopływie)	Wielkość planowana (ładunek na odpływie)	Zmiana bezwzględna	Zmiana względna (%)
		a	b	c=a-b	d=c/a x 100%
1	2	3	4	5	6
BZT5	Mg O ₂ /rok	57,45	2,39	55,06	95,8
CHZT	Mg O ₂ /rok	114,9	11,97	102,93	89,6
Zawiesina ogólna	Mg/rok	67,03	3,35	63,68	95,0
Azot ogólny	Mg N/rok	10,53	1,44	9,09	86,3
Fosfor ogólny	Mg P/rok	1,72	0,19	1,53	88,9

Efekt ekologiczny zostanie osiągnięty do 30 czerwca 2006 roku.

5.3. Poniesione koszty realizacji programu w latach 2004-2005

Tabela 17 Poniesione nakłady inwestycyjne oraz źródła pokrycia kosztów w latach 2004 – 2005.

PRZEDSIĘWZIĘCIE	JEDNOSTKA REALIZUJĄCA	ŹRÓDŁA FINANSOWANIA	SZACUNKOWE KOSZTY w tys. zł		Udział środków [%]
			2004	2005	2004-2005
Mapy geodezyjne dla celów projektowych	Gmina Lipusz	Środki własne	105	-	6,1
Kanalizacja sanitarna	Gmina Lipusz	NFOŚi GW	-	662	38,5
Oczyszczalnia ścieków	Gmina Lipusz	Ekofundusz Środki własne	-	754	43,8
				200	11,6
ŁĄCZNIE			105	1.616	100
RAZEM			1.721		100

5.4. Koszty realizacji programu w latach 2006-2013 oraz struktura finansowania

W opracowaniu niniejszego dokumentu przedstawiono cele i kierunki działań na lata 2006 – 2009 z perspektywą na lata 2010 – 2013. Wymienione przedsięwzięcia uwzględniają najważniejsze zadania, które trzeba zrealizować w wymienionym okresie.

W przyjętym długoterminowym horyzoncie czasowym do 2013 roku, głównym kierunkiem działania będzie inwestowanie w gospodarkę wodno-ściekową i oraz szeroko pojętą gospodarkę odpadami. Realizacja tych inwestycji będzie także wymagała zaangażowania największych środków finansowych.

Poniższa tabela przedstawia wartość szacunkowych kwot niezbędnych do zrealizowania zadań krótko i długoterminowych będących podstawą skutecznego zarządzania i wdrażania programu ochrony środowiska w gminie Lipusz na lata 2006 - 2013

Tabela 18 Zestawienie przedsięwzięć przewidywanych do realizacji w latach 2006 – 2013 dla gminy Lipusz z uwzględnieniem kosztów szacunkowych i potencjalnych źródeł finansowania.

PRZEDSIĘWZIĘCIE	JEDNOSTKA REALIZUJĄCA	OKRES REALIZACJI	SZACUNKOWE KOSZTY w latach [w tys. zł]					POTENCJALNE ŹRÓDŁA FINANSOWANIA
			2006	2007	2008	2009	2010-2013	
Jakość wód i stosunki wodne								
Budowa sieci wodociągowej	Gmina Lipusz	2006-2013	284,9	420	541	413	232	środki własne, WFOŚiGW, FS UE
Budowa stacji uzdatniania wody	Gmina Lipusz	2006-2013	225	-	-	-	-	środki własne, WFOŚiGW
Budowa ujęć wody	Gmina Lipusz	2006-2008	10	110	-	-	-	środki własne, WFOŚiGW
Modernizacja ujęć wody	Gmina Lipusz	2008-2013	6,5	8,0	10	10	20	środki własne,
Budowa sieci kanalizacyjnej	Gmina Lipusz	2006-2013	932	960	1.200	416	345	środki własne, NFOŚiGW, Ekofundusz, FS UE
Budowa oczyszczalni ścieków	Gmina Lipusz	2006-2013	1.500	-	-	-	350	Ekofundusz, FS UE
Powietrze atmosferyczne								
Budowa ścieżek rowerowych	Gmina Lipusz	2009-2013	-	-	-	30	40	środki własne
Gospodarka odpadami								
Budowa ZZOK w Sierźnie wraz z wprowadzeniem systemu selektywnej zbiórki odpadów komunalnych, w tym odpadów niebezpiecznych	Gmina Lipusz (gminy- - sygnatariusze porozumienia)	2006-2013	8,4		109,8			środki własne, fundusze celowe, programy pomocowe

Program Ochrony Środowiska dla Gminy Lipusz

Likwidacja dzikich wysypisk	Gmina Lipusz	2006-2013	2,0	2,0	2,5	2,5	6,0	środki własne
Przyroda i krajobraz								
Realizacja projektu „Czynna ochrona przyrody planowanego rezerwatu przyrody Czarna Woda - Trzebiocha”	ZWPK	2006	5	-	-	-	-	ZWPK Ekofundusz
Podjęcie próby objęcia ochroną w formie użytku ekologicznego wybranych obszarów gminy Lipusz	ZWPK	zadanie ciągłe	4	4	5	5	20	ZWPK
Podjęcie próby objęcia ochroną w formie pomników przyrody wybranych obiektów	ZWPK	zadanie ciągłe	4	4	4	4	12	ZWPK
Prowadzenie inwentaryzacji i przygotowania dokumentacji szczegółowej form ochrony przyrody	ZWPK	zadanie ciągłe	3	3	3	3	12	ZWPK
Rolnictwo i leśnictwo								
Zalesianie gruntów porolnych	Nadleśnictwo Lipusz	2006-2013	-	3	3,5	3,5	15	Budżet państwa

Źródło: Opracowanie własne oraz na podstawie „Powiatowego programu ochrony Środowiska”.

Tabela 19 Zestawienie szacunkowych kosztów wdrażania Programu ochrony środowiska w latach 2006 – 2013.

Lp.	Przedsięwzięcie	Koszty w latach 2006 – 2013 [tys. zł]
1.	Jakość wód i stosunki wodne	7.708,8
2.	Powietrze atmosferyczne	70
3.	Gospodarka odpadami	133,2
4.	Przyroda i krajobraz	95
5.	Zalesianie gruntów porolnych	25
RAZEM		8.032,0

6. MATERIAŁY ŹRÓDŁOWE

1. Inwentaryzacja i waloryzacja przyrodnicza gminy Lipusz koordynatorzy: Włodzimierz Mieńko, Jacek Błażuk, Małgorzata Grechuta, Dorota Siemion; Biuro Dokumentacji i Ochrony Przyrody; Gdańsk 1999.
2. II Polityka Ekologiczna Państwa, Warszawa 2001.
3. Polityka Ekologiczna Państwa na lata 2003 – 2006 z uwzględnieniem perspektywy na lata 2007 – 2010.
4. PORADNIK – Jak własnymi siłami opracować gminny lub powiatowy program ochrony środowiska, Regionalne Centrum Edukacji Ekologicznej w Płocku, Płock, czerwiec 2003 rok. Studia Regionalne Urząd Marszałkowski Województwa Pomorskiego Gdańsk 2005.
5. Narodowa strategia ochrony środowiska na lata 2000 – 2006; Ministerstwo Środowiska 2000.
6. Materiały do monografii przyrodniczej regionu gdańskiego. Tom IV. Wdzydzki Park Krajobrazowy, Problemy trójochrony (przyroda – kultura – krajobraz). Praca zbiorowa pod redakcją Macieja Przewoźnika, Gdańsk 2000.
7. Program ochrony środowiska dla powiatu kościerskiego, Kościerzyna, październik 2003.
8. Program Porządkowania Gospodarki Ściekowej i Odpadowej w Rejonie Projektowanego Rezerwatu Biosfery BORY TUCHOLSKIE, ATA Usługi Projektowe Anna Talaga, Elbląg 2000.
9. Program Ochrony Środowiska Województwa Pomorskiego na lata 2003 – 2006 z uwzględnieniem perspektywy na lata 2007 – 2010, Pomorskie Studia Regionalne Urząd Marszałkowski Województwa Pomorskiego, Gdańsk 2005.
10. Planowanie i Wdrażanie Polityki Ochrony Środowiska – Poradnik, Warszawa 2001.

11. Raport z realizacji w latach 2003 – 2004 „Programu Ochrony Środowiska Województwa Pomorskiego na lata 2003 – 2006 z uwzględnieniem perspektywy na lata 2007 – 2010, Urząd Marszałkowski Województwa Pomorskiego, Gdańsk, wrzesień 2005.
12. Problemy ochrony środowiska naturalnego gmin w Polsce u progu XXI wieku – Raport, Polski Klub Ekologiczny – Ryszard Kalbarczyk, Warszawa 2001.
13. Wdrażanie Systemu Zarządzania Środowiskowego w Regionie z uwzględnieniem Organizacji Funkcjonujących w Gminie i w Powiecie, Europejski Instytut Kształcenia Podyplomowego EIPOS – Kielce, Kielce-Warszawa 2002.
14. Zalesianie Terenów Porolnych pod redakcją prof. dr. hab. Andrzeja Gorzelaka, Instytut Badawczy Leśnictwa, Warszawa, 1999.
15. Inwestycje Komunalne w Ochronie Środowiska – poradnik inwestora, część druga Ochrona Wód, część czwarta Ochrona Powietrza, Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej, Warszawa, 1995.
16. Europejski dialog gmin wiejskich o ochronie środowiska, Związek Gmin Wiejskich Rzeczypospolitej Polskiej, Poznań 2003.

7. WYKAZ SKRÓTÓW

BAT – Best Available Techniques (Najlepsze Dostępne Techniki)

GUS – Główny Urząd Statystyczny

ZWPK - Zarząd Wdzydzkiego Parku Krajobrazowego

Mg – megagram (tona)

NFOŚiGW – Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej

WFOŚiGW – Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej

ZZOK – Zakład Zagospodarowania Odpadów Komunalnych

RLM – Równoważna Liczba mieszkańców

ChZT₅ – Chemiczne zapotrzebowanie tlenu obliczone metodą chromianową

BZT₅ - Pięciodobowe biochemiczne zapotrzebowanie tlenu

PKB – Produkt krajowy brutto

SO₂, NO₂ - Odpowiednio dwutlenek siarki i dwutlenek azotu

PET – Politereftalan etylenu

Brz, So – Odpowiednio brzoza, sosna

N, S, W, E – Odpowiednio północ, południe, zachód, wschód

POŚ – Program Ochrony Środowiska

PE – Polietylen

PVC – Polichlorek winylu

OŚ – Oczyszczalnia ścieków

ONW – Obszary o niekorzystnych warunkach gospodarowania

ZDPR – Kodeks Dobrej Praktyki Rolniczej

NUTS – Statystyczne jednostki terytorialne wprowadzone w Unii Europejskiej w 1988 r. do celów realizacji polityki regionalnej

OECD – Organizacja Współpracy Gospodarczej i Rozwoju

PCB – Polichlorowane bifenyle

OSO – Obszar Specjalnej Ochrony

SOO – Specjalny Obszar Ochrony

OCHK – Obszar Chronionego Krajobrazu

MHz – Jednostka miary częstotliwości w układzie SI

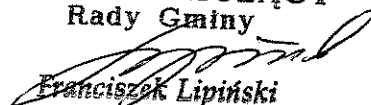
dB – jednostka miary poziomu natężenia dźwięku (0,1 Bela)

GSM – Global System for Mobile Communications.

8. SPIS TABEL

- Tabela 1 Ujęcia wody
- Tabela 2 Wykaz podstawowych ujęć wody wraz siecią wodociagową
- Tabela 3 Dane morfometryczne wybranych jezior w gminie Lipusz
- Tabela 4 Struktura gospodarstw na terenie gminy Lipusz
- Tabela 5 Struktura użytków rolnych w gminie Lipusz
- Tabela 6 Wykaz projektowanych użytków ekologicznych na terenie gminy Lipusz
- Tabela 7 Wykaz istniejących pomników przyrody na terenie gminy Lipusz
- Tabela 8 Wykaz proponowanych pomników przyrody w gminie Lipusz
- Tabela 9 Wykaz gatunków kręgowców pod częściową i całkowitą ochroną w gminie Lipusz
- Tabela 10 Gatunki roślin naczyniowych objętych „Listą roślin chronionych w Polsce”
- Tabela 11 Gatunki roślin naczyniowych pod ochroną prawną
- Tabela 12 Zagadnienia systemowe
- Tabela 13 Zobowiązania dotyczące podmiotu korzystającego ze środowiska
- Tabela 14 Charakterystyka ważniejszych instrumentów zarządzania środowiskiem
- Tabela 15 Efektywność pracy oczyszczalni pod względem redukcji stężeń zanieczyszczeń przy ilości doprowadzonych ścieków $Q_{\text{śrd}} = 300 \text{ m}^3/\text{d}$
- Tabela 16 Korzyść ekologiczna określona stopniem redukcji ładunków zanieczyszczeń
- Tabela 17 Poniesione nakłady inwestycyjne oraz źródła pokrycia kosztów w latach 2004 – 2005
- Tabela 18 Zestawienie przedsięwzięć przewidzianych do realizacji w latach 2006 – 2013 dla gminy Lipusz
- Tabela 19 Zestawienie szacunkowych kosztów wdrażania Programu Ochrony Środowiska w latach 2006 – 2013

PRZEWODNICZĄCY
Rady Gminy

Franciszek Lipiński